

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційну роботу
КЛЬОБИ РУСЛАНА ЛЬВОВИЧА
«ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ
РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ»,
що подана на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертаційної роботи

Актуальність дослідження організаційно-економічних засад смарт-спеціалізації розвитку регіонів України зумовлена тим, що сучасний розвиток України відбувається в умовах одночасного впливу багатьох чинників – воєнних викликів, необхідності повоєнного відновлення, трансформації економічної структури та інтеграції до європейського економічного простору. У цій складній реальності смарт-спеціалізація постає як одна з найважливіших концепцій регіональної політики, здатна забезпечити нову логіку стратегічного управління територіями. Вона дозволяє сконцентрувати ресурси на тих напрямках, де регіони мають найбільші конкурентні переваги, і водночас інтегрувати локальні ініціативи у глобальні інноваційні мережі. Актуальність поданого дослідження полягає саме у тому, що воно пропонує методичні основи й практичні рекомендації для реалізації смарт-спеціалізації в умовах, коли національна економіка потребує структурної модернізації.

Важливо, що українська регіональна економіка є глибоко асиметричною. Частина територій зберігає високий виробничий, науковий та інноваційний потенціал, інші ж страждають від відтоку людського капіталу, втрати ресурсної бази та занепаду промисловості. У таких умовах смарт-спеціалізація дозволяє не лише підтримувати загальний рівень функціонування, а й створювати нові точки зростання шляхом виявлення й капіталізації унікальних активів регіонів. Цей підхід важливий і з огляду на повоєнну відбудову, адже економічна система потребує гнучких механізмів, здатних швидко адаптуватися до змін, долати наслідки руйнувань та формувати перспективні моделі розвитку. Саме на цих завданнях зосереджена дисертація, що надає їй першочергової актуальності.

Не менш суттєвим аргументом на користь актуальності є інтеграція України до Європейського Союзу. Однією з умов цієї інтеграції є застосування стратегій смарт-спеціалізації. Їхня реалізація відкриває можливості для доступу до фінансових ресурсів, спільних дослідницьких програм, інноваційних мереж і проєктів транснаціонального характеру.

В підсумку необхідно зауважити, що актуальність теми дисертації полягає у її здатності відповісти на виклики сучасності, зумовлені воєнними і повоєнними трансформаціями, потребою модернізації регіональної економіки, завданням зниження міжрегіональних диспропорцій і необхідністю інтеграції до європейського інноваційного простору.

З огляду на вищезазначене, розробка методичних підходів і практичних рекомендацій щодо організаційно-економічних засад смарт-спеціалізації розвитку регіонів України є надзвичайно актуальним і має вагому значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота Кльоби Руслана Львовича є складовою частиною та знайшла відображення під час виконання науково-дослідних тем, зокрема фундаментальної держбюджетної теми «Розвиток інклюзивного ринку праці в умовах релокації та міграції: зайнятість, освіта, доходи населення» (державний реєстраційний номер 0123U101558) дисертантом розроблено аналітичні підходи до впровадження смарт-спеціалізації в умовах релокації підприємств і трудової міграції населення; сформульовано пропозиції щодо адаптації регіональної політики до викликів зайнятості, пов'язаних із воєнними та повоєнними трансформаціями; підготовлено рекомендації для місцевих органів влади щодо формування стратегічних пріоритетів на основі локальних конкурентних переваг та залучення вразливих груп населення до інноваційних секторів економіки.

При виконанні державної бюджетної теми «Впровадження інклюзивних підходів до реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей у цивільне суспільство й економіку України» (державний реєстраційний номер 0124U000566) дисертантом обґрунтовано підходи до застосування інструментів смартспеціалізації для посилення інклюзивного розвитку регіонів; пропозиції щодо регіонального стратегічного планування з урахуванням потреб цільових соціальних груп та можливостей інтеграції їх у високотехнологічні сектори економіки; рекомендації для органів місцевого самоврядування та регіональних 16 агенцій розвитку щодо впровадження інклюзивних підходів до формування регіональних пріоритетів в умовах повоєнного відновлення України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Мета дослідження, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів і розробленні практичних рекомендацій щодо організаційно-

економічного забезпечення смарт-спеціалізації розвитку регіонів України, у представленій роботі досягнута.

Отримані результати та прикладні рекомендації ґрунтуються на опрацюванні значного обсягу статистичної інформації, використанні сучасних методів дослідження, узагальненні світового та вітчизняного досвіду щодо організаційно-економічних засад смарт-спеціалізації розвитку регіонів України. Достовірність та обґрунтованість зроблених висновків і рекомендацій визначається сукупністю викладених наукових результатів. Висновки та рекомендації, сформульовані дисертантом, є достовірні, належним чином обґрунтовані шляхом фахового використання відповідних методів дослідження, а саме: монографічного, порівняльного, історико-логічного та ретроспективного аналізу, економіко-статистичного, системно-структурного, синтезу, групування, генералізації, абстрактно-логічного, кореляційного аналізу, моделювання, структурно-логічного аналізу.

Інформаційною базою дисертаційної роботи є: вітчизняна законодавча база, офіційна інформація Державної служби статистики України; інформація з мережі Internet; наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених; особисті спостереження дисертанта. Такий широкий спектр інформаційних джерел, високий ступінь аналітичності інформації забезпечив не лише належний рівень достовірності висновків і пропозицій, але й дозволив дослідити організаційно-економічні засади смарт-спеціалізації розвитку регіонів України.

Висновки до розділів, наукові положення та загальні висновки і рекомендації дисертаційної роботи характеризуються високим ступенем достовірності й обґрунтованості, що підтверджує наукову цінність і практичну значущість виконаного дослідження. Вони відображають основні засади і напрями вирішення завдання з розробки і застосування інструментарію для реалізації організаційно-економічних механізмів місцевого розвитку в Україні. Завдання, положення наукової новизни та висновки дисертаційної роботи цілковито узгоджені.

Оцінювання новизни представлених результатів дослідження

Правильно вибудована архітектура роботи дозволила здобувачеві чітко підпорядкувати увесь текст дисертації розкриттю поставленої мети та розв'язанню сформульованих дослідницьких завдань. Як результат, в дисертаційній роботі Кльоби Руслана Львовича міститися низка положень та висновків, які привносять новизну у вітчизняну економічну науку, зокрема назовемо найважливіші з них.

Уперше автором розроблено комплексну модель смарт-спеціалізації розвитку регіонів України, що поєднує три взаємопов'язані рівні – діагностичний, прогнозний та організаційно-економічний, і таким чином формує єдиний аналітико-управлінський механізм, який на відміну від існуючих методичних підходів не зводиться до фрагментарного аналізу окремих факторів, а забезпечує інтеграцію оцінки стартових умов із прогнозуванням та управлінським інструментарієм, практичне значення чого полягає у створенні методологічної основи для розробки регіональних стратегій смарт-спеціалізації, підвищення ефективності державної регіональної політики та формування умов для стійкого зростання і конкурентоспроможності регіонів.

Особливо слід відмітити те, що автором удосконалено концептуальні засади смарт-спеціалізації регіонів України, що, на відміну від існуючих підходів, обґрунтовуються як мультипарадигмальна модель розвитку, інтегруючи принципи ендегенного зростання, інноваційних екосистем і сталого розвитку; систематизовано гіпотези, які визначають логіку стратегічних трансформацій регіонів (унікальних переваг, підприємницького відкриття, концентрації ресурсів, синергії науки-бізнесу-влади, інноваційної екосистеми, інтеграції у глобальний простір та сталого розвитку); розроблено підхід до оцінки синергетичного ефекту впровадження, що базується на взаємопосиленні економічних, соціальних, інноваційних та екологічних чинників. Доведено, що смарт-спеціалізація може виконувати функцію не лише інструмента інноваційної політики, а й методології посткризової відбудови та підвищення резилієнтності регіонів України, водночас визначаючи дві групи цілей: економічно-інноваційні (сталий розвиток, конкурентоспроможність, цифровізація та інноваційні кластери) та соціально-інтеграційні (європейська інтеграція, міжрегіональна співпраця, розвиток людського капіталу та соціальна згуртованість), що комплексно відображають стратегічні орієнтири регіональної модернізації.

У дисертаційній роботі удосконалено науково-методичні підходи до формування організаційно-економічного механізму смарт-спеціалізації регіонів України, який, на відміну від існуючих, розглядається як адаптивна безпеково-інноваційна система управління, що інтегрує суб'єктів «четверної спіралі» у єдину інноваційну екосистему та обґрунтовує воєнно-адаптивний вимір, що передбачає використання фінансово-бюджетних, податково-кредитних, інституційних, інноваційних, інфраструктурних та грантових інструментів для створення безпечної інфраструктури, розвитку альтернативної логістики та підтримки стратегічних секторів, задля підтримки економіки в умовах війни,

забезпечення стійкості критичних інфраструктур і формування підґрунтя для повоєнної відбудови та інтеграції України у європейський інноваційний простір.

Також набула подальшого розвитку методика оцінювання потенціалу смарт-спеціалізації регіонів України, яка, на відміну від існуючих підходів, передбачає розрахунок системи субіндексів (підприємницько-виробничого, інноваційно-наукового, інвестиційно-організаційного та зовнішньоекономічного) з подальшим їх узагальненням в єдиний інтегральний індекс, що забезпечила можливість порівняльного аналізу регіонів, виявлення просторових асиметрій, оцінки динаміки змін і визначення сильних й слабких сторін розвитку окремих територій; практичне значення такого підходу полягає у створенні інструменту для науково обґрунтованого вибору стратегічних напрямів смарт-спеціалізації та формування регіонально орієнтованої політики з урахуванням наявних ресурсних і структурних відмінностей.

Усе зазначене свідчить про високе теоретико-прикладне значення дисертаційної роботи, що розглядається.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методичних підходів щодо вирішення проблематики формування та удосконалення організаційно-економічних засад смарт-спеціалізації розвитку регіонів України.. А практичне – у розробці науково-прикладних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення смарт-спеціалізації розвитку регіонів України, зокрема у формуванні механізмів підвищення інноваційної спроможності регіонів, удосконаленні методів оцінювання потенціалу та визначення пріоритетних напрямів смарт-спеціалізації, а також у виробленні пропозицій для державної політики й регіональних стратегій, спрямованих на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку та ефективного використання ресурсного потенціалу територій.

Матеріали дисертаційного дослідження впроваджені у практичну діяльність підприємств, установ та організацій, зокрема АТ «Райффайзен Банк» (довідка про впровадження № 128 від 31.07.2025 р), Громадської організації «Академія для героїв» (довідка про впровадження № 02/08-2025 від 06.08.2025 р).

Окрім того, теоретичні висновки та науково-практичні рекомендації впроваджено в освітню, дослідницьку та проектну діяльність Приватного закладу вищої освіти «ІТ Степ Університет», зокрема розроблено практичні кейси для хакатонів і курсів з цифрової економіки (довідка № 576 від 05.08.2025 р).

Дотримання принципів академічної доброчесності

Дисертація містить посилання на джерела запозичених ідей, розробок, тверджень та інформаційно-аналітичні ресурси. Порухень академічної доброчесності не виявлено.

Достовірність та повнота викладу основних положень, висновків та результатів дослідження

Основні наукові положення дисертації опубліковано в 11 наукових працях загальним обсягом 3,96 друк. арк., із яких особисто автору належить 3,46 друк. арк.; серед них – 5-ть статей у наукових фахових виданнях України категорії «Б» та 6-ть публікації апробаційного характеру у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження

Водночас, як свідчить зміст дисертаційної роботи, є окремі положення, які відкривають простір для наукової дискусії, зокрема:

1. У першому розділі (с. 27-30) дослідження дисертант детально аналізує зарубіжні концепції смарт-спеціалізації, проте у їх викладі, на нашу думку, недостатньо критичного проведено оцінювання можливостей щодо їх адаптації до українських реалій. До прикладу, автором наведено моделі ЄС (с. 29), але не достатньо пояснено, які саме інституційні бар'єри (недостатність даних, слабкі кластери, нерівномірний розвиток регіонів) обмежують їх застосування в Україні. Вважаємо, що для посилення наукової новизни варто було б глибше порівняти європейські підходи з сучасними реаліями українських регіонів, а також окреслити проблематику сумісності таких концепцій.

2. У пп. 2.1 «Аналіз передумов смарт-спеціалізації розвитку регіонів» другого розділу автор демонструє значні територіальні відмінності у фінансуванні НДДКР та кількості науковців (с. 95–101, рис. 2.8–2.12). Проте у висновках автором акцентовано лише на абсолютних значеннях, тоді як співвідношення «витрати на НДДКР/ВРП регіону» або «науковці на 10 тис. населення» надало б точніше уявлення про відносний потенціал. До прикладу, м. Київ має найбільші витрати (до 12,2 млрд грн у 2021 р.), але їхня питома вага у структурі економіки України лишається не розкритою, що, на нашу думку, послаблює можливості щодо порівняння регіонів різного масштабу.

3. Відсутні одиниці вимірювання у окремих об'єктах щодо візуалізації результатів дослідження у пп. 2.1, зокрема на рис. 2.5 (с. 91), 2.15 (с. 107). Також дещо перевантаженим цифровими даними вважаємо рис. 2.23 «Розподіл

капітальних інвестицій у транспорт і логістику за регіонами у 2024 р.» (с. 124), що ускладнює його сприйняття та вдалу інтерпретацію.

На с. 168 п. 2.3 дослідження подано графічне відображення порівняльної характеристики регіонів України за інтегральними субіндексами потенціалу для смарт-спеціалізації розвитку (рис. 2.27), проте, на нашу думку, більш доцільним було б представлення отриманих результатів за допомогою картограм з використанням методів групування, що надало б змогу посилити візуалізацію отриманих автором результатів дослідження.

4. Вважаємо, що подані у пп. 2.3 «Інтегральна оцінка потенціалу смарт-спеціалізації розвитку регіонів» розділу III «Оцінка передумов і визначення пріоритетів смарт-спеціалізації регіонів України» нормовані значення (дані) відповідних показників, а саме у табл. 2.12 (с. 134), табл. 2.13 (с. 136), с. 138, 140, 141 тощо, які мають допоміжний характер та у підсумку використовуються для формування відповідних інтегральних субіндексів та інтегрального індексу перспектив смарт-спеціалізації розвитку регіонів, доцільно було б винести у додатки, а в основному тексті дослідження провести лише їх аналізування. Це надало б можливість автору посилити акцентування на основних результатах представлених ним напрацювань.

5. На с. 189–191 (табл. 3.6–3.8) п. 3.1. третього розділу роботи подано формули та результати прогнозування інтегрального індексу на основі трендових моделей часових рядів за 2018–2024 рр., де було використано лінійну апроксимацію. Важливо, що для ряду регіонів (до прикладу, Дніпропетровська, Миколаївська Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська, Чернівецька області тощо) низьке значення R^2 ($<0,2$ як зазначено у табл. 3.8) свідчить про слабе пояснення динаміки інтегрального індексу за допомогою лише лінійної апроксимації. Вважаємо, що доцільним було б використання поліноміальних чи ARIMA-моделей, що надало б змогу отримати більш точні прогнози.

6. Щодо сценарного прогнозування (с. 192–193), який подано у п.3.1 «Комплексна модель смарт-спеціалізації розвитку регіонів України», автором окреслено оптимістичний, базовий і песимістичний сценарії, проте, на нашу думку, їх опис є досить стислим. До прикладу, дисертантом не вказано кількісних меж (зокрема, темпів зростання чи скорочення інтегрального індексу), що робить сценарії радше описовими, аніж аналітичними.

Проте, окреслені зауваження та дискусійні положення принципово не знижують наукову цінність дослідження, а є предметом для дискусії під час захисту дисертації.

Загальний висновок

Аналіз дисертації та опублікованих праць Кльоби Руслана Львовича надає підстави зробити висновок про те, що дисертаційна робота на тему «Організаційно-економічні засади смарт-спеціалізації розвитку регіонів України» є актуальним, цілісним науковим дослідженням, яке містить наукову новизну, має теоретичне і прикладне значення. У роботі одержано нові науково-обґрунтовані результати, які надали змогу автору здійснити комплексне вирішення важливої наукової проблеми, що полягає у розробці теоретичних, методичних і прикладних положень щодо організаційно-економічних засад смарт-спеціалізації розвитку регіонів України. За змістом дисертаційна робота, її науково-прикладні результати та висновки відповідають галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка».

Дисертаційна робота «Організаційно-економічні засади смарт-спеціалізації розвитку регіонів України» є завершеним науковим дослідженням, що за структурою, змістом, оформленням та повнотою висвітлення результатів у наукових виданнях відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року зі змінами і доповненнями, а її автор – Кльоба Руслан Львович заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку і оподаткування
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Тетяна ШМАТКОВСЬКА

